

PERSPECTIVA

Legnickie Studia
Teologiczno-Historyczne
Rok V 2006 Nr 2 (9)

Hubert Unverricht

VIER NEUE REQUIEM-VERTONUNGEN
VON CAJETAN VOGEL

Auf Grund der Titelaufnahmen der Requiem-Vertonungen des Cajetan Vogel im Diözesanarchiv und Diözesanbibliothek in Liegnitz (Legnica) war mit Hilfe des gedruckten thematischen Werkverzeichnisses Cajetan Vogels, das Franz M. Weiss O.S.M.¹ zusammengestellt hat, Folgendes vermutet worden:² „Durch einen noch ausstehenden Vergleich der Incipits dieser sechs Liebenthaler Reguiems von Vogel mit dem thematischen Verzeichnis von Weiss dürfte vermutlich nachgewiesen werden können, dass wenigstens zwei Reguiems, nämlich in F-Dur und c-Moll, in Liebenthal Unikate sind, da Weiss kein Werk in diesen beiden Tonarten anführt“. Dankenswerter Weise sind Aufnahmen von etlichen Probeseiten der insgesamt jetzt nachweisbaren acht Requiem-Vertonungen von Cajetan Vogel in Liegnitz von der Seminar-Bibliothek der Diözese Liegnitz (Legnica) auf einer CD-Rom

¹FRANZ M. WEISS O.S.M.: *Thematisches Verzeichnis der Werke des böhmischen Komponisten Cajetan Vogel O.S.M. (vor 1750-1794)*. In: *Kirchenmusikalisches Jahrbuch* 61.762. Jg. 1977/78, s.107-113.

²HUBERT UNVERRICHT: *Musikwerke für die katholische Kirche aus Liebenthal (Isergebirge) in der Bibliothek des Bistums Liegnitz (Legnica)*. „Perspectiva“ 2:2003 nr 2(3) s. 222-231 und in „*Kirchenmusikalisches Jahrbuch* hrg. von Gunther Massenkeil“ 88. Jg. 2004 s. 89-93; das Zitat ist dem *Kirchenmusikalisches Jahrbuch*, s. 90, entnommen.

zur Verfügung gestellt werden³. Damit konnte nun die Überprüfung, welche Unikate in der Liebenthaler Sammlung in Liegnitz vorhanden sind, vorgenommen werden.

Von den acht Requiem-Vertonungen in Liegnitz sind die Titel von zwei Schreibern eingetragen worden, wobei in der Titelseite des älteren Schreibers von einem dritten Kopisten der Zusatz stammt: *Ex rebus Chori Monialium Templi Sancti Materni Leovallii 1793*. Dieses Jahresdatum ist demnach bei der Besitzübernahme eingetragen worden und ist nicht das Entstehungsjahr für diese acht Reguiems. Dieser Besitzvermerk ist in die Titelseite des späteren Schreibers gleich von ihm selbst eingebracht worden. Bei dem Requiem in d-moll (=Weiss Nr. 2) fehlt die Titelseite und die Angabe des Komponisten. Die Vokal- und Instrumentalstimmen schrieb der gleiche Kopist wie bei den anderen Werken; nach den erhaltenen Probeseiten dürften die Stimmen der acht Reguiems von einem einzigen Kopisten geschrieben worden sein.

Die Quellen sind vom älteren Schreiber links oben mit einer alten Nummer gekennzeichnet. In einem jeweils eingelegten Zettel, von einer Hand vielleicht Anfang des 20. Jahrhunderts geschrieben, ist die Reihenfolge der Numerierung in 16 bis 23 verädert worden. Die Nummern, so weit vorhanden, werden bei den mit Incipit angeführten Unikaten vermerkt.

Von den von Pater Franz M. Weiss mit Incipit angegebenen Reguiems sind in der Liebenthaler Sammlung ebenfalls vorhanden:

Nr. 2 d-moll

Nr. 3 F-Dur

Nr. 5 Es-Dur

Nr. 6 Bei Weiss als in Es-Dur stehend angeführt. In der Liebenthaler Sammlung ist aber auf der Titelseite *Requiem in c-moll* angegeben; tatsächlich steht das *Requiem aeternam*, also der 1. Satz, auch in c-moll und nicht in Es-Dur.

³Herr Dr. Christoph Hust im Musikwss. Institut der Mainzer Universität stellte freundlicherweise Kopien der CD-Rom-Aufnahmen zur Verfügung.

Als Unikate in der Liebenthaler Sammlung haben jetzt zu gelten:

Nr. 1 in F-dur Alte Nr. 13, neue Nr. 23 (Vokalst., 2 V., 2 Corni, Organo)

Adagio poco Andante

Canto *p* Re - qui - em ae - ter - - - nam

Organo *p*

Detailed description: This musical score shows the Canto and Organo parts for Nr. 1. The Canto part is in F major, 4/4 time, with a tempo of Adagio poco Andante. The lyrics are 'Re - qui - em ae - ter - - - nam'. The Organo part provides accompaniment with a piano (*p*) dynamic. The score includes a grand staff with a soprano line for the Canto and a bass line for the Organo.

Nr. 2 in F-dur Neue Nr. 17 (Vokal - und bez. Organo-Stimme)

Adagio poco Andante

Canto *p* Re - qui - em ae - ter - - - nam
S. 6 4 8 4 3 9 3

Organo *p*

Detailed description: This musical score shows the Canto and Organo parts for Nr. 2. The Canto part is in F major, 4/4 time, with a tempo of Adagio poco Andante. The lyrics are 'Re - qui - em ae - ter - - - nam'. The Organo part provides accompaniment with a piano (*p*) dynamic. The score includes a grand staff with a soprano line for the Canto and a bass line for the Organo. Fingerings are indicated below the lyrics: 6 4 8 4 3 9 3.

Nr. 3 in Es-dur Neue Nr. 16 (Besetzung Nr. 2)

Poco Adagio

Canto *p* Re - qui - em ae - ter - - - nam
S.

Organo *p* Violone

Detailed description: This musical score shows the Canto and Organo parts for Nr. 3. The Canto part is in E-flat major, 4/4 time, with a tempo of Poco Adagio. The lyrics are 'Re - qui - em ae - ter - - - nam'. The Organo part provides accompaniment with a piano (*p*) dynamic. The score includes a grand staff with a soprano line for the Canto and a bass line for the Organo. The organ part is specifically marked as 'Violone'.

Nr. 4 in Es-dur Neue Nr. 18 (a cappella, falls nicht die bez. Organo-Stimme, verloren worden ist)

Adagio

Canto *p* Re - qui - em ae - ter - nam do - na e - is Do - mi - ne

Basso *p* Re - qui - em ae - ter - nam do - na e - is Do - mi - ne

Detailed description: This musical score shows the Canto and Basso parts for Nr. 4. The Canto part is in E-flat major, 2/4 time, with a tempo of Adagio. The lyrics are 'Re - qui - em ae - ter - nam do - na e - is Do - mi - ne'. The Basso part provides accompaniment with a piano (*p*) dynamic. The score includes a grand staff with a soprano line for the Canto and a bass line for the Basso.

Zu den von Pater Franz M. Weiss zitierten sieben Requiems sind demnach vier neue Requiem-Vertonungen der Liebenthaler Sammlung in Liegnitz (Legnica) als Unikate dazu gekommen, so daß jetzt insgesamt elf Requiems von Cajetan Vogel bekannt sind und die Angaben in zukünftigen Artikeln in Musik-Lexika ergänzt werden können⁴. Entsprechend dem Usus der damaligen Zeit ist es nicht auszuschließen, daß Cajetan Vogel insgesamt zwölf Requiem-Vertonungen vorgelegt hat. – Zum Schluß danke ich sehr dem Direktor der Bistums-Bibliothek (ks. Bogusław Drożdż) und dem Musikreferenten des Bistums im Priesterseminar zu Liegnitz (ks. Piotr Dębski) für gern gewährte Hilfen, Auskünfte und für die Zusendung der CD-Rom.

UNIKALNE MUZYKALIA W ZBIORACH BIBLIOTEKI
WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W LEGNICY
NA PRZYKŁADZIE MSZY ZA ZMARŁYCH CAJETANA VOGLA

Streszczenie

Zbiory kościelnych bibliotek i archiwów w Polsce kryją szereg unikalnych zabytków kultury religijnej. Do najcenniejszych zbiorów należą muzykalia, których znacząca ilość przypomina i wskazuje na bogate tradycje muzyczne wielu ośrodków. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Legnickiej należy do grupy najmłodszych zbiorów tego typu w Polsce. Dynamizm działania i troska o profesjonalne zabezpieczenie istniejących w tej części Dolnego Śląska historycznych ksiąg i archiwaliów przyczyniły się do utworzenia w krótkim czasie wartościowego zbioru. Do grupy cenniejszych dokumentów należą muzykalia pochodzące z Opactwa Sióstr Benedyktynek z Lubomierza. W ostatnim czasie zbiory te znajdowały się w szafach umieszczonych na korytarzu budynku plebanii w Lubomierzu. Po przystąpieniu do prac konserwatorskich w budynku, zbiory archiwalne przekazano do Biblioteki Seminarium. Wśród dokumentów zawierających informacje dotyczące funkcjonowania klasztoru: rachunki, wykazy, inwentarz, znajdowała się pokaźna ilość muzykaliów. Były to śpiewniki kościelne

⁴So etwa im Artikel Cajetan Vogel von Milan Postolka in: STANLEY SADIE. *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Second Edition. Vol. 26 2001 s. 860.

z XIX w., literatura chóralna *a cappella* oraz z akompaniamentem organowym. W zdecydowanej większości były to utwory pisane na chór mieszany SATB. Znaczna część kompozycji pochodziła z XVIII w., były to rękopisy wykonane w formie kart głosowych, stan zachowania wielu z nich był bardzo dobry, zdecydowana większość została zachowana w stanie kompletnym. Część utworów z tego okresu przeznaczona była na aparat wykonawczy: chór SATB, kapela wraz z *basso continuo* realizowane przez organy. Autorstwo większości z nich było do ustalenia na podstawie zachowanych inskrypcji. Literatura muzyczna pochodząca z XIX w., znajdująca się w Bibliotece Sióstr Benedyktynek zachowała się w formie druków. Zebrana twórczość reprezentowana jest przez takie gatunki i formy jak msza, w tym msza za zmarłych *requiem*, nieszpory, motet, opracowanie niektórych części zmiennych mszy takich jak introit, ofertorium, communio. Większość muzykaliów, które są świadectwem bogatej kultury muzycznej, pielęgnowanej podczas sprawowania liturgii w lubomierskim kościele klasztornym, znajduje się obecnie w Bibliotece Seminarium w Legnicy. Szereg utworów wymaga wnikliwej analizy muzykologicznej, która powinna zaowocować w przyszłości wydaniem opracowania poszczególnych utworów w formie partytur. Następnym krokiem powinna być prezentacja w formie wykonawstwa twórczości tych kompozytorów, którzy przyczyniali się do pięknej i bogatej oprawy liturgii w świątyniach Dolnego Śląska. Interesującym przykładem takiej twórczości są zachowane msze *requiem* Cajetana Vogla. (ok. 1750 – 1794). W zbiorach Biblioteki odnajdujemy osiem kompletów mszy za zmarłych zachowanych w formie rękopisów. Są to msze: Requiem c-moll, Requiem d-moll, Requiem F-dur, Requiem II F-dur, Requiem Es-dur (nr 14), Requiem I Es-dur, Requiem III Es-dur i Requiem IV B-dur. Działalność tego związanego ze Śląskiem kompozytora została usystematyzowana i opisana przez Franza Weissa O.S.M. w publikacji, pt. *Thematisches Verzeichnis der Werke des böhmischen Komponisten Cajetan Vogel O.S.M.* Po dokonaniu wstępnej analizy porównawczej incypitów mszy za zmarłych umieszczonych we wspomnianym katalogu ze zbiorami legnickimi, okazało się, że w Bibliotece Seminarium Duchownego istnieją utwory dotąd jeszcze nie znane i nie ujęte w katalogu. W pierwszym momencie na uwagę zasługuje istnienie dwóch mszy: F-dur i c-moll. Zdaniem prof. Huberta Unverrichta mają one unikalny charakter, gdyż katalog Weissa nie zawiera mszy za zmarłych we wspomnianych tonacjach. W wyniku przeprowadzonych dalszych badań dało się ustalić, że zachowane rękopisy w Legnicy w przypadku mszy za zmarłych d-moll (nr 2), F-dur (nr3), Es-dur (nr 5) znajdują potwierdzenie w katalogu Weissa. Zamieszczona tam informacja o mszy za zmarłych nr 6 Es-dur w porównaniu z wersją zachowaną w Legnicy wskazuje, że utwór faktycznie utrzymany

jest w tonacji c-moll. Badania jakie prowadził prof. Unverricht pozwalają ostatecznie uznać cztery msze za zmarłych autorstwa Kajetana Vogla ze zbiorów Biblioteki Seminarium Duchownego za unikalne. Dotychczas istniejące publikacje na temat twórczości wspomnianego kompozytora nie zawierają informacji o istnieniu takich mszy jak Requiem F-dur (nr 1), Requiem F-dur (nr 2), Requiem Es-dur (nr 3) i Requiem Es-dur (nr 4). Wspomniane utwory przeznaczone są na chór mieszany SATB z akompaniamentem organowym. Całość zachowana jest w formie rękopisu. Partie poszczególnych głosów zachowane są w formie kart głosowych, akompaniament organowy zapisany jest w formie basu cyfrowanego. Należy żywić nadzieję, że prowadzone w przyszłości badania przyczynią się w większym stopniu do pełnego poznania muzycznej kultury Kościoła pielęgnowanej na terenie Diecezji Legnickiej.

Ks. Piotr Dębski